

A Hoffmann Ferencz Képkereskedés és Képkeretgyár története, államosítása és átszervezése (1880–1969)

Műhelytől a gyárig

Tudományos Diákköri Dolgozat

Jelige: Képkeret

2014. Július 17.

Tartalom

Rövidítés jegyzék	3
1. Bevezetés.....	4
2. Egy családi vállalat születése	7
2.1 A Hoffmann család	7
2.2 A cégalapítás körülményei és feltételrendszere a 19. század végén.....	8
2.3 Az alapítás időszaka és a kezdeti fejlesztések.....	9
2.4 Az alapítás utáni évek: a cég növekedése	12
2.5 Az alapító halála	13
2.6 Az öröklés	15
3. Trianontól az államosításig	16
3.1. Az 1920-as változások	16
3.2 A cég működése a két világháború közötti időszakban.....	17
3.3 Pénzügyi helyzet	22
3.4 Öröklés és tulajdonosváltás.....	23
3.5 A második világháború nehézségei	24
3.6 A világháború utáni évek – az utolsó leltár	25
4. Államosítás és átszervezés	27
4.1 Képkeretgyár NV 1949-1953.....	29
4.2 Fővárosi Fatömegcikk Gyártó Vállalat 1953-1963.....	30
4.3 Fővárosi Faipari és Kiállítás Kivitelező Vállalat 1964-1969	31
4.4 Kereskedelem, Export és Import.....	32
5. Konklúzió	34
Források.....	37

Rövidítés jegyzék

BFL - Budapesti Fővárosi Levéltár

FFGYV- Fővárosi Fatömegcikk Gyártó Vállalat

FFKKV - Fővárosi Faipari és Kiállítás Kivitelező Vállalat

F - Fillér

frt - Forint

Ft - Forint 1946. után

GyOSz – Gyáriparosok Országos Szövetsége

kg - kilogramm

NV - Nemzeti Vállalat

Omke - Országos Magyar Kereskedelmi Egyesülésnek

P - Pengő

1. Bevezetés

Amikor kicsi voltam, a nagyapám előszeretettel mesélt nekem és a nővéremnek fiatalkori élményeiről. Ezekben a történetekben hallottam először Hoffmann Ferencről, akit a nagyapám csak „Hoffmann Úrként” vagy „Feri bácsiként” emlegetett, és az általa vezetett gyárról. Hoffmann úr és a gyár különösen fontos szerepet töltött be az életében, és ezáltal az egész családjában. Itt tanulta ki az aranyozó szakmát és itt ismerkedett meg a nagyanyámmal, aki maga is a cégnél dolgozott, mint bérszámfejtő.¹ Sajnos a nagyanyám már évekkel ezelőtt elhunyt, így az ő történetét már nem tudtam meg, de a nagyapám beszámolóit is igen részletgazdagok voltak. A vele készült interjú lett a kiindulópontja és alapja ennek a dolgozatnak.

Ezen személyes indokok által vezérelve kezdtem a Hoffmann Ferencz Képkereskedés és Képkeretgyár történetével foglalkozni, majd ahogy a kirakójáték egyre több darabjára fény derült, úgy lettem egyre kíváncsibb, hogy a teljes képet láthassam.

Egy rövid internetes kutakodás után kiderült, hogy a világhálón nem sok információt lehet találni erről a témáról, a rendelkezésre álló adatok is inkább egy-egy múzeumban fellelhető keretre vonatkoztak, vagy éppen egy régi plakátra. Így más források után kellett néznem. Nagy szerencsémre találtam nem is keveset, azonban ezek időben igen szórványos és különböző típusú források voltak. A már említett interjún kívül találtam egy kissé propagandaszitikus monográfiát 1975-ből, ami a gyár államosítása utáni időszakára világított rá, majd két árjegyzéket a két világháború közötti időszakból és végül számos levéltári dokumentumot egészen az 1880-as évekig visszamenőleg.

Ebből az elég felszínes felsorolásból már tisztán látható, hogy időben mennyire szétszórt adatokról van szó. Ez azonban lehetetlenné tette, hogy kiválasszak egy rövidebb korszakot és azt részletesebben feltárjam és kielemezzem. Ezért úgy döntöttem, hogy végigviszem a gyár történetét a kezdetektől egészen a megszűnéséig, és egy hosszmetsetet adok a cég életéről. Ezzel a szerkezettel kerül leginkább a felszínre az a fejlődési pálya, amit ez a családi vállalkozás 89 év alatt befutott. Ez a három periódusra bontható hosszú időszak lett e dolgozat vezérfonala és fő kérdése is egyben: hogyan jutott el egy kis műhely a VII. kerületi Akácfa utca 65-ből a képkereket gyártó üzem megalapításáig, hogyan jutott a szakmai elismertség csúcsára és lett Magyarország legjelentősebb vállalkozása. Hogyan alkalmazkodott a megváltozott feltételekhez a különböző időszakokban és milyen stratégiákat alkalmaztak a különböző generációk?

¹ A gyár épületében készült fotóikat lásd az 1. számú mellékletben, az 1.1 és 1.2. sorszámkok alatt

E kérdések körüljárása érdekében három szakaszra bontottam a cég életpályáját. Szerencsére a család és a gyár személyes eseményei egybevágtak a magyar gazdaságtörténet nagy váltoásaival, így egy igen átlátható tagolást sikerült kialakítanom.

Az első szakasz az alapítástól, 1880-tól az alapító haláláig fut. Ez 1912-ben következett be, nem sokkal az első világháború kitörése és a dualizmus lezáródása előtt, ami egy nagy gazdasági, társadalmi és történelmi korszak végét is jelezte.

A második időszak a trianoni szerződéstől, 1920-tól veszi kezdetét, lévén, hogy az első világháború éveiből semmiféle forrás nem került elő. Ez a fejezet egészen 1949-ig, a cég államosításáig tart és végigköveti a család második generációjának ténykedéseit.

Végül a szocialista tervgazdálkodás korszakába lépünk be, ahol a cég utolsó éveit figyelhetjük meg. Bár a Hoffmann család itt már nem játszik szerepet a gyár életében, mégis ennek a korszaknak a bemutatása is szükséges a teljes kép elérése érdekében.

Mivel ennyire különböző korszakokról van szó és ezekhez a korszakokhoz különböző típusú forrásanyag kapcsolódik, különböző megközelítéseket kellett alkalmaznom az adatok értelmezéséhez.

Az első nagy periódusból főleg családtörténeti iratok kerültek elő. A cég bejegyzésén és az alapító hagyatéki jegyzőkönyvén kívül nincs közvetlen adat a cég működéséről, viszont annál több van a család életéről. Ezért ebben a fejezetben családtörténeti szempontból közelítem meg a kérdést, és ebből vonok le következtetéseket. A különböző közjegyzői iratokból vázolom fel a cég kialakulásának eseményeit, alkalmazva a családtörténeti kutatás módszertanát, így például alapul véve Klement Judit a Gizella Gőzmalom Rt-ről² készült tanulmányát, mely szintén a család oldaláról közelít meg egy vállalkozást és elemzi annak működését. Ebben a fejezetben tehát a család és cég történetét elválaszthatatlan egységekként kezelem és próbálom értelmezni.

Az 1920-tól 1949-ig terjedő időszakra elfogytak a közjegyzői, viszont megszorodtak a cégbírói iratok, többek között kinevezések, kérvények, és ami a legfontosabb, hagyatéki jegyzőkönyvek. Ehhez nyújtott kiegészítést egy 1947-es igazolási eljárás ügyirata, mely igen sok apró, ámde nagyon hasznos információt tartalmazott. Ezeket az adatokat kötötte össze és foglalta keretbe az interjúból nyert részletesebb forrásanyag. A hagyatéki leltárak egyre inkább elfogadottak, mint gazdaságtörténeti források. Már több tanulmány született magyar nyelven is, többek között Benda Gyula a zalaegerszegi gazdák és kézművesek vagyoni

² Klement Judit (2000): Gizella Gőzmalom Rt. *Korall 2000. Tél*

helyzetét kutatta hagyatéki leltárak segítségével,³ míg Tóth Zoltán a szekszárdi vagyoni szerkezetet vizsgálta a már említett módszerrel.⁴ Ezen kutatásokat alapul véve ebben a fejezetben a hagyatéki leltárak elemzésével próbálok a cég pénzügyi helyzetére következtetni, majd pedig a többi forrás alapján a vállalat működését is igyekszem felvázolni.

A harmadik szakaszban az államosítást és az azt követő korszakot veszem górcső alá. Ez egy előszeretettel tárgyalt téma a magyar gazdaságtörténetben, és a Hoffmann gyár esetében pedig egy meglehetősen tipikus példával szembesülünk. A források sem képviselnek jelentősebb mennyiséget, így ebben a szakaszban két dologra fókuszálok. Az átszervezésekre, melyek folytán a gyár arculata egyre inkább megváltozott, illetve a termékkínálat változására, mely rávilágíthat a Hoffmann Ferenc-féle és a szocialista vállalatvezetés különbségeire. E két pont tisztázásával a lehető legpontosabb képet festem a gyár utolsó éveiről.

Ezen logikai tagolást használva szándékozom megjeleníteni a Hoffmann Ferenc Képkereskedés és Képkeretgyár történetét, végighaladva a vállalat természetes fejlődési ívén. Ezen törekvésemet számos tényező megnehezítette, így például a források különbözősége és időbeli szétszórtsága, de erősen nehezítette a különböző időszakok összehasonlítását az erre a korszakra jellemző folytonos pénznemváltások és az infláció fluktuálása.

Mindezek ellenére dolgozatomban törekedtem a lehető legpontosabb és legteljesebb képet adni a vállalat születéséről és működéséről.

³ Benda Gyula (2006): Kézművesek és gazdák vagyona Zalaegerszegen (1762-1850)

⁴ Tóth Zoltán (1989): Szekszárd társadalma a századfordulón. Budapest

2. Egy családi vállalat születése

Az első fejezetben, ahogy már a bevezetésben felvázoltam, a cég születését és korai éveit fogom bemutatni. Az ehhez az időszak kapcsolódó források jellegzetessége miatt e szekcióban a családtörténeti vonal igen jelentős, és csupán az ezen iratokban talált utalások alapján tudtam levonni következtetéseket a vállalatra vonatkozóan.

A család bemutatása után rátérek a cég megalapítását elősegítő feltételrendszer összefoglalására, majd a cég kezdeti éveit és fejlődését tárom az olvasó elé. Végül az alapító haláláról ejtek néhány szót, kiemelve az öröklés menetét és a hátrahagyott cég vagyoni kimutatását, mikor is először jelenik meg információ a vállalat valós értékére.

2.1 A Hoffmann család

A Hoffmann Ferenc Képkereskedés és Képkeretgyár az alapításától kezdve egészen az 1949-ben bekövetkezett államosításáig családi vállalkozásként működött. A cég irányításában a közvetlen családtagokon kívül senki más nem vett részt, így a cég és a család személyes története elválaszthatatlanná vált egymástól. Ez legfőképp igaz az első évtizedekre, amikor az alapító még egyszerű iparosként ténykedett, ügyleteit saját nevében kötötte, és lakhelyén kívüli telephelye még nem volt vagy kialakítás alatt állt. Mi sem bizonyítja ezt a szoros kapcsolatot jobban, mint hogy a céget „Hoffmann Ferencz” cébként jegyezték be 1896-ban,⁵ jelezve, hogy az alapító személye és a cég maga elválaszthatatlan egységet alkotnak.

A Hoffmann család származásáról vagy rokonságáról nem áll rendelkezésemre adat. Ha voltak is Hoffmann Ferencnek testvérei, a vállalkozás életében nem játszottak szerepet, nem említették őket egyik vonatkozó okiratban sem. Ő maga valószínűsíthetően 1850 körül születhetett, de életének korai szakaszáról nem találtam megbízható adatokat. Annyi bizonyos, hogy az 1880-as években már kereskedőként és aranyozó mesterként tevékenykedett, illetve saját lakóingatlanral és biztos jövedelemmel rendelkezett. Feleségét, Kunz Etelkát (a későbbi dokumentumokban Kunz Adél)⁶ valamikor az 1870-es évek végén vehette feleségül, aki – bár családi háttere ismeretlen – komolyabb hozománnyal rendelkezett, mert az 1905-ben készített végrendeletükben kijelentették, hogy külön-külön kb. 4000 korona értékű készpénzt hoztak a házasságba.⁷

⁵ Budapesti Fővárosi Levéltár (BFL) VII.2.e Cégbírószági iratok Hoffmann Ferencz cég Cg. 1896/349. sz.

⁶ Az 1910 utáni dokumentumokban Adélként emlegetik, megjegyezve, hogy Kunz Etelka és Kunz Adél ugyanaz a személy, kiemelve, hogy Adél a helyes név. Ennek fényében a továbbiakban Adélként fogok rá utalni.

⁷ BFL VII. 193. Charmant Oszkár közjegyző iratai 1905/1046

A Kunz Adéllal való házassága szépen példázza azt, amikor egy asszony nem csak a magánéletben, de az üzletben is férje társává válik. Adél mindenben támogatta a férjét. Az ingatlanok adásvételénél és a nagyobb kölcsönök felvételénél közösen jártak el, ha pedig valamilyen üzleti tartozás merült fel, Adél minden esetben külön kezességet vállalt.⁸ A cég tulajdonjogán is fele-fele arányban osztoztak, bár a cég vezetője Hoffmann Ferenc volt.

Nyolc gyermekük született, születési sorrendben: Etel (1881), Irén (1883), János, Ilona, Vilma (1889), Ferenc (1892), Stefánia (1894) és Lajos (1897).⁹ A nyolc gyermek mindegyike tulajdonossá vált a későbbiekben, kivéve Jánost, akit elmebetegnek nyilvánítottak, és gondnokság alá helyeztek, így a vállalat irányításában nem tudott közreműködni.

A gyerekek életéről szórványos adatok állnak rendelkezésre. Etel és Stefánia megházasodtak, előbbi még az apja 1912-ben bekövetkezett halála előtt férjhez ment Dely Zs. Osmánhoz, utóbbi pedig Velics Gyula felesége lett.¹⁰ Velics Gyula és Stefánia gyermekei egészen az államosításig a cégnél dolgoztak.¹¹

A fiúk közül Ferenc az, aki a cég életében kulcsfontosságú szereplővé vált. Öccse, Lajos egyetemet végzett és a későbbiekben csak, mint tulajdonos szerepelt, a cég közvetlen irányításában nem vett részt. Ferenc viszont követte apja nyomdokait, és kitanulta az aranyozó mesterséget, így a testvérek közül ő rendelkezett egyedül megfelelő képesítéssel. Nem véletlen, hogy a későbbiekben ő vette át apja szerepét a cég irányításában.¹²

2.2 A cégalapítás körülményei és feltételrendszere a 19. század végén

Mielőtt még rátérnék a cég alapítására, szükségesnek érzem, hogy rövid kitérőt tegyek a korszak bemutatására, hogy a cég fejlődését meghatározó keresletet és annak növekedését felvázolhassam.

A 19. század második felében még mindig csupán egy szűk réteg kiszolgálására szakosodtak a képeretkészítők. Az otthon, a lakásbelső festményekkel való díszítése csak a felsőbb társadalmi rétegeknél volt megfigyelhető. Az aranyozott, kézzel faragott Hoffmann-kereteket is csak a gazdagabbak engedhették meg maguknak. Mindez megkövetelte a minőséget, amit a

⁸ BFL VII. 184. Weinmann Fülöp közjegyző iratai 1898/1114. és VII. 184 Weinmann Fülöp közjegyző iratai 1894/1772. sz.

⁹ BFL VII.2.e Cégbírószági iratok Hoffmann Ferencz cég Cg. 1896/349. Csak a cég közkereseti társasággá alakulásában érintett családtagok születési éve ismert. János betegsége, Ilona pedig korai halála miatt nem lett végül tulajdonos.

¹⁰ BFL VII.2.e Cégbírószági iratok Hoffmann Ferencz cég Cg. 1896/349

¹¹ Interjú M. Józseffel, a Hoffmann Ferenc képeretkészítés és képeretgyár korábbi alkalmazottjával

¹² BFL VII.2.e Cégbírószági iratok Hoffmann Ferencz cég Cg. 1896/349

vállalat teljes mértékig ki is elégített. Mind a mai napig lehet találkozni eredeti Hoffmann-féle keretekkel, melyek száz év távlatából is hirdetik a magas minőségi színvonalat, a művészi kivitelezést.

Azonban, ahogy teltek az évek, több társadalmi változás is történt, amely hatással volt a festmények és a keretek piacára. Ahogy a romantika letűnt a művészetben, és ezáltal az otthonok díszítő elemeiben is, új irányzatok jelentek meg, mint például a szecesszió, amely sokkal simább, egyszerűbb formákat hozott magával. Ez lehetőséget adott a gépek kihasználására (gondoljunk csak egy barokk keret részletgazdagságára és egy szecessziós keret egyszerű eleganciájára), és új piacokat nyitott meg, mivel az új, olcsóbb kereteket többen engedhették meg maguknak, illetve a feltörekvő polgárság is egyre nagyobb mértékben igényelte otthonának díszítését.¹³ Ezek a változások lehetővé tették a Hoffmann család számára, hogy egy kisiparosi műhelyből több tíz, a későbbiekben pedig több mint 100 embert foglalkoztató vállalkozássá fejlődjenek.

Lényeges vonása a képkeretgyártó-iparnak, hogy a képkeretléc-gyártás technológiája szinte teljes egészében Németországból került hozzánk. Abban az időben Németország volt az ipar magasiskolája, oda mentek a szakmát tanulni vágyók a mesterséget kitanulni, és a megfelelő gépeket is onnan lehetett beszerezni. Ez az igen jelentős német befolyás a szakzsargonban is megfigyelhető, mely mind a mai napig német kifejezéseket használ.¹⁴

2.3 Az alapítás időszaka és a kezdeti fejlesztések

Bár a cég emblémáján mindenhol az 1880-as alapítás szerepel,¹⁵ a pontos dátum ismeretlen. Az első hivatalos okirat 1884-ből származik, amely szerint Hoffmann Ferenc 609-es iparlajstrom-szám alatt kiváltotta az iparjegyét aranyozó ipar folytatására, illetve kép-, tükör- és műtárgykereskedésre. A bejegyzett telephely a VII. kerületi Akácza utca 65. volt, amely boltként is szerepelt, és egyben a család lakhelye is volt.¹⁶

A következő tíz évben zavartalan és valószínűleg igen sikeres volt az üzletmenet, mivel már az 1890-es évek elejére felmerült a bővítés kérdése. Ebben az időszakban már több munkást is alkalmaztak,¹⁷ hogy kielégítsék a növekvő keresletet.

¹³ Losos (2009): 6-16.

¹⁴ Interjú M. Józseffel, a Hoffmann Ferenc képkereskedés és képkeretgyár korábbi alkalmazottjával

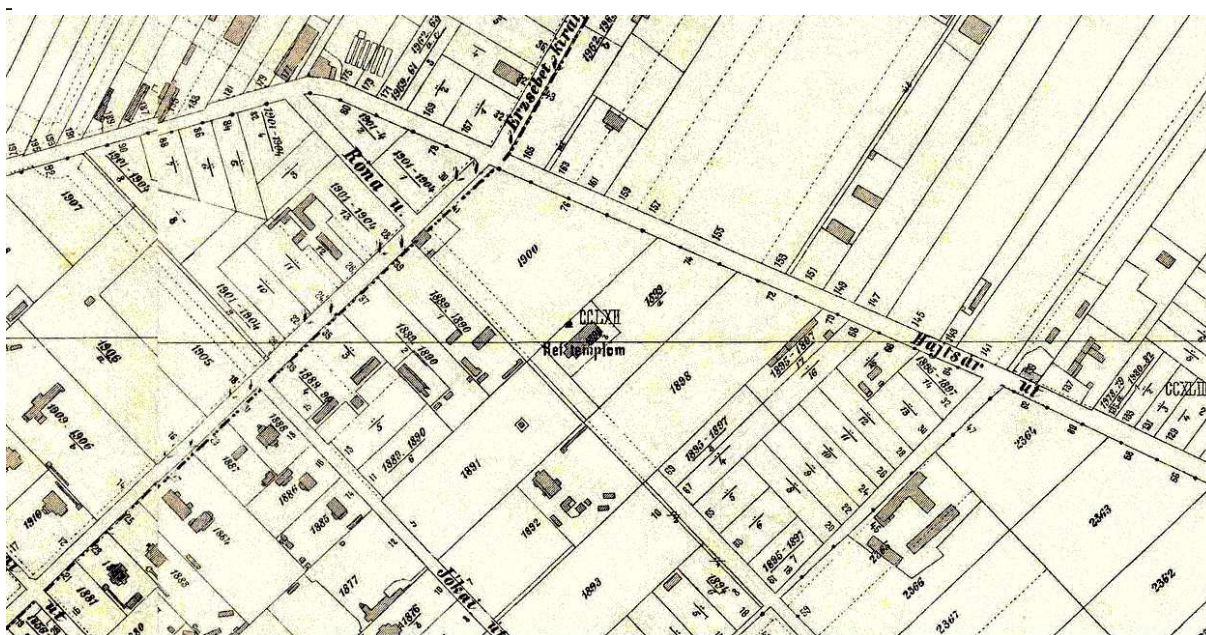
¹⁵ A cégért lásd a 2. számú mellékletben 2.1-es sorszám alatt

¹⁶ BFL VII.2.e Cégbírószági iratok Hoffmann Ferencz cég Cg. 1896/349

¹⁷ BFL VII. 184. Weinmann Fülöp közjegyző iratai 1894/1772

Ebből a növekvő keresletből származó bevétel tette lehetővé több ingatlan megvásárlását Herminamezőn, az Erzsébet királyné útja és az egykori Jókai (mai Uzsoki) utca sarkán.¹⁸ Az ingatlanok megvásárlásának egyik indoka a család létszámának növekedése lehetett, de mivel több egymás melletti telekről van szó, melyek ráadásul akkoriban a város központi részétől jóval kijebbel helyezkedtek el, így valószínűsíthető, hogy ezen telkeket egy nagyobb gyártó egység telepítése céljából vásárolták. Ezt erősíti az a tény is, hogy a későbbiekben valóban itt építették fel a keretléc gyárat, mely 1969-ig működött. A mellékelt térképen látható a négy ingatlan elhelyezkedése 1889-1890/3,4,5 és 6 szám alatt.

1. kép Az Erzsébet királyné útja és a Jókai utca sarka egy 1895-ös térképen (forrás: BFL)

Minden jel arra mutat, hogy ezekben az években tudatosan törekedtek egy nagyobb kapacitású képeretléc-gyártó üzem beindítására. 1894-ben újabb ingatlant vásároltak: 1500 forintért egy nagyobb telket vettek Alsórákoson, mely a már a korábban vásárolt telkeknél is kintebb, a város Rákospalotai határánál helyezkedett el. Ez a telek a lakott övezettől távol megfelelő helyszín lett volna egy nagyobb gyáregység telepítésére, mégis két évvel később a család – bár igen kedvező áron, 2250 forintért– túladdott rajta.¹⁹ Azt, hogy milyen probléma merült fel a telekkel kapcsolatban, nem tudni, de tény, hogy 1896-ban nagy szükségük volt a készpénzre, mert a jelek szerint egy nagyobb beruházásra készültek. 1895-ben, majd a rákövetkező két esztendőben, több részletben nagy összegű kölcsönt vettek fel: a Pesti Hazai Első Takarékpénztártól 5000, 4000 és 6000 frt-ot, a Törökbálinti Takarékpénztártól 3000 frt-

¹⁸ BFL VII. 151 Rupp Zsigmond közjegyző iratai 1897/0336

¹⁹ BFL VII. 184 Weinmann Fülöp közjegyző iratai 1894/1772 és VII.184 Weinmann Fülöp közjegyző iratai 1896/1136

ot és Layer József, magánszemélytől 3000 frt-ot, összesen 21 000 frt-ot. A kölcsönfelvételekhez minden esetben a Herminamezőn fekvő ingatlanaikat kötötték le jelzálogként.²⁰

Ez a nagy pénzszerzési láz még egy jelentős lépéssel egészült ki: a cég bejegyzésével.²¹ 1896 szeptemberében Hoffmann Ferenc kérelmet adott be, hogy üzletét az egyéni cégek jegyzékébe felvegyék, ami októberben meg is történt, és 1896/349 cégszám alatt „Hoffmann Ferencz” céggént jegyezték be.²² Fontos megjegyezni, hogy ez az utolsó irat, amelyen az Akácza utcai cím szerepel, vagyis logikusan feltételezhető, hogy a cég a bejegyzést követően elköltözött, ez azonban csak a család lakcímében figyelhető meg, mely 1897-ben már a herminamezői ingatlan címén, az Erzsébet királyné útja 35. szám alatt volt.

Ezen információk alapján arra következtethetünk, hogy a felvett kölcsönt egy új telephely kialakítására és a termelés bővítésére fordították. Nem tudni, hogy az Erzsébet királyné útja – és a Jókai utca sarkán lévő ingatlanokon mikor kezdte meg működését az új üzem, valószínűleg csak valamivel később, mert az első említik a megváltozott telephelyről 1899-ből származik, amikor először szerepel a Károly körút 28. szám alatt fekvő boltot is.²³ Ez a Központi Városházában helyezkedett el, közel a mai Deák térhez, ami igen előnyös helyszínválasztás volt a bolt számára, legfőképp, ha a későbbi időkre gondolunk, amikor a Deák tér és környéke a város egyik fő csomópontjává vált.

A másik fontos említés a megváltozott telephelyről az 1905-ös végrendeletben szerepel, amelyben a Gerlóczy utcai (1900 előtt Rostély utca) aranyozó műhelyről is rendelkezett a Hoffmann házaspár.²⁴ A Gerlóczy utca 5. szám alatt fekvő ingatlan megszerzésének körülményei sehol sem szerepelnek, de azt biztosra vehetjük, hogy 1905-ben már be volt rendezve, és aktívan működött. Ez a helyszínválasztás egy igen tudatos és jól megtervezett stratégia része lehetett, a térképre pillantva látható, hogy a bolttól mindössze alig 100 méterre fekszik, vagyis az áruk mozgatása, raktározása szempontjából nagyon praktikus lehetett. mozgatása, raktározása szempontjából nagyon praktikus lehetett. A térképen látható a két épület elhelyezkedése és egymáshoz való közelsége.

²⁰ BFL VII. 170 Jeszenszky Danó közjegyző iratai 1895/1167, 1896/1222, 1896/1252, VII. 151 Rupp Zsigmond közjegyző iratai 1897/0336 és VII. 184 Weinmann Fülöp közjegyző iratai 1897/1178

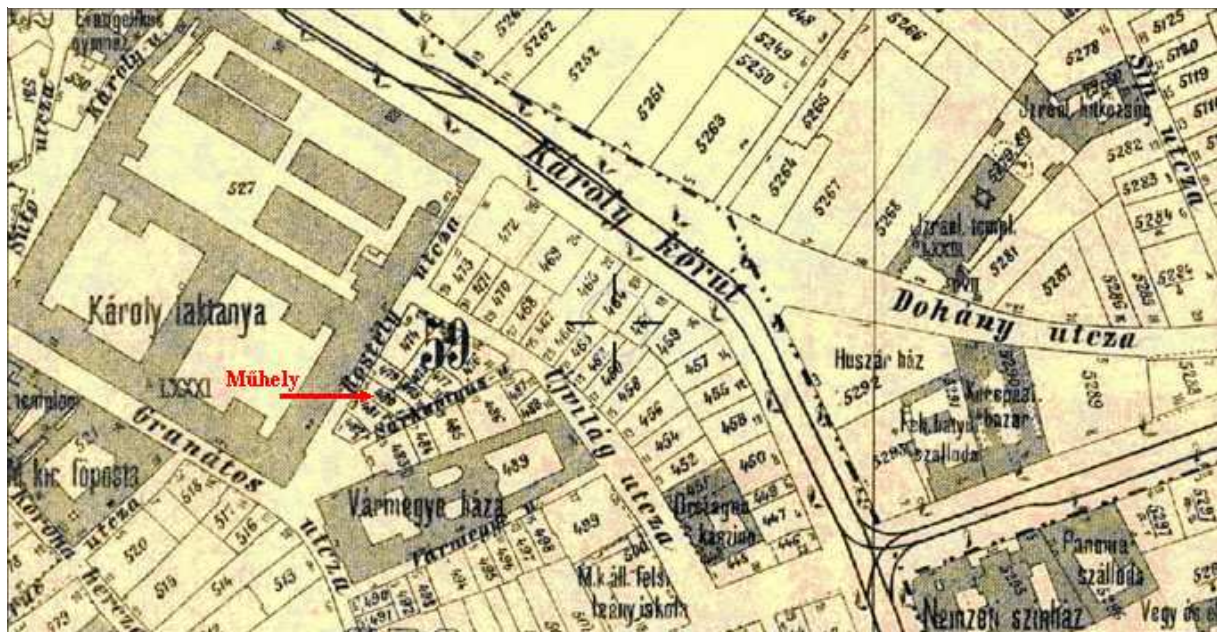
²¹ Az eredeti dokumentumokat lásd a 3. számú mellékletben 3.1, 3.2 és 3.3 sorszámok alatt

²² BFL VII. 2. e Cégbíróági iratok Hoffmann Ferencz cég Cg. 1896/349

²³ BFL VII.186 Schilling Rudolf közjegyző iratai 1899/1772

²⁴ BFL VII. 193 Charmant Oszkár közjegyző iratai 1905/1046

2. kép A Károly körút és a Rostély utca területe egy 1895-ös térképen (forrás: BFL)

Ez a Gerlóczy utcai épület mind a mai napig áll,²⁵ bár azóta több felújításon is átesett. Akkoriban egy elég jelentős alapterületű, két utcafrontra is nyíló, kétemeletes épület volt. Ez a hely lett a cég irányítási központja, irodák és műhelyek helyezkedtek el benne.

Összességében nézve elmondható, hogy a cég bejegyzésével két új helyszín is kiépítésre került, s az ipari és kereskedelmi egység a századfordulóra teljesen elkészült. A Gerlóczy utcában már a gépesítés is megkezdődhetett. Elképzelhető, hogy már ebben az időszakban elkezdték a herminamezői telep kialakítását, de ennek működéséről még évekig nem esik említés.

2.4 Az alapítás utáni évek: a cég növekedése

A cég bejegyzése után folyamatosan növekedett. A már említett boltot és műhelyt kialakították. keretlécek és képkeretek gyártása lett a fő profiljuk. Emellett kereskedtek is, főként festményekkel és tükrökkel, de azokat is a saját készítésű keretlécekbe foglalták. Akkoriban még igen kevés munkafolyamat lehetett gépesítve, mivel a minőségi keretlécek készítése és aranyozása mind a mai napig egy erősen kézimunka-igényes folyamat. A technológia fejlődése, a stílus változása és a piac bővülése azonban nem sokkal később szükségessé tette a gépek nagyobb mértékű bevonását.

²⁵ Fotót lásd az 1. számú mellékletben 1.3 sorszám alatt

A felhasznált alapanyagok jó részét, a képeket és a tükröket külföldről szerezték be. A keretléc gyártás sok olyan anyagot használ, ami az Osztrák–Magyar Monarchia területén biztosan nem volt beszerezhető, így például a sellakot,²⁶ amit Indiából kellett importálni. A képeket nagyrészt Németországból hozatták,²⁷ a tükröket pedig Csehországból. 1898-ban és 1899-ben is, üzleti hitellel, nagyobb mennyiségben szereztek be tükröket Hartmanicéből, Bloch Izsáktól és a Pilseni Egyesült Osztrák Tükörgyártóktól (*Verkaufsbureau der vereinigten österreichischen Spiegelglasfabrikanten Ziegler, Kupfer, Fürth, Pollak, Bloch und Cono. in Pilsen*).²⁸ Az áru mennyiségét jelölheti, hogy mindkét alkalommal a fizetés elmulasztásának esetére ingatlanjaikat zálogul ajánlották fel.

A Hoffmann-gyár tükörkereskedői minőségét alátámasztja, hogy 1902-ben Hoffmann Ferenc az Egyesült Magyarhoni Üveggyárak Részvénytársaság cégjegyzésre jogosult igazgatósági tagjaként szerepelt.²⁹ Ezzel a tagságával minden bizonnyal könnyebben jutott a képek és tükrök értékesítéséhez szükséges jó minőségű üveghez, valamint technológiai és üzleti információkhoz.

A századforduló után is több kölcsönt vettek fel, 1903-ban a Magyar Országos Központi Takarékpénztártól összesen 60 000 koronát és 1907-ben még 12 000 koronát kölcsönöztek.^{30 31} Mivel ebben az időszakban már nem vettek új ingatlant és pénzügyi gondokról szóló iratok se kerültek elő, feltételezhetően további fejlesztésre vagy árubeszerzésre használhatták fel azokat.

2.5 Az alapító halála

Az első számszerű összesítés a cég vagyonáról 1912-ben keletkezett, amikor Hoffmann Ferenc elhunyt, és a hagyatéki eljárásban jegyzőkönyvet vettek fel.³² Az alábbi táblázatban összefoglaltam a cég pénzügyi helyzetére vonatkozó legfontosabb adatokat.³³

²⁶ Többek között az aranypor megragadására használt intenzív illatú folyadék

²⁷ BFL VII. 2. e Cégbírósaági iratok Hoffmann Ferencz cég Cg. 1896/349

²⁸ BFL VII. 184 Weinmann Fülöp közjegyző iratai 1898/1114 és BFL VII.186 Schilling Rudolf közjegyző iratai 1899/1772

²⁹ BFL VII. 176 Stamberger Ferenc közjegyző iratai 1902/0519

³⁰ BFL VII.216 Jeszenszky István közjegyző iratai 1903/0482, 1903/0483 és 1903/0484

³¹ BFL VII. 193 Charmant Oszkár közjegyző iratai 1907/513

³² Eredeti dokumentumot lásd a 3. Számú melléklet 3.4 sorszám alatt

³³ BFL VII. 2. e Cégbírósaági iratok Hoffmann Ferencz cég Cg. 1896/349

1. táblázat A Hoffmann cég vagyoni kimutatása Hoffmann Ferenc hagyatéki leltára alapján³⁴

I. Cselekvő állapot	
1. Ingóság	
IV. Károly körút 28. Sz. fekvő kép és képkeretező üzletnek a székes főváros árvaszékének hites szakértője által megállapított cselekvő cég vagyona	66 586 K 50 f
2. Ingatlanok	
Gerlóczy utcai ingatlan	62 144 K
Az Erzsébet királyné útja és a Jókai utca sarkán fekvő 4 ingatlan	51 634 K
Cselekvő állapot összesen	180 364 K 50 f
II. Szenvedő állapot	
Csatornázási munkálatokból hátra maradt (Károly krt)	943 K 61 f
Cégvagyonnak szakértőileg megállapított mérleg szerinti szenvedősége	35991 K 56 f
Az ingatlanokat terhelő jelzálogtartozás	86 943 K
Szenvedő állapot összesen	123 878 K 17 f
Mérleg	56 486 K 33 f

Látható, hogy a cég az első generáció vezetése alatt jelentős vagyont halmozott fel, ahogy az is észrevehető, hogy a befektetett pénz még nem térült meg teljesen, hisz jókora jelzálogtartozás maradt a felvett kölcsönök után. A cégvagyon szenvedőségénél megjelenik az üzleti hitelre vett árukból hátramaradt összeg. A már említett két cseh ügyleten kívül másokkal is kapcsolatban állhattak és üzleti hitelre rendelhettek nagyobb mennyiségű árukat. Szintén a tartozások közül a csatornázási munkálatokból hátramaradt összeg jelzi, hogy a család sokat tett az épületek modernizációjáért és a megfelelő kényelem kialakításáért. Hoffmann Ferenc nagy reményeket fűzött a cég növekedéséhez és kockázatot vállalt, amikor több kölcsönt is felvett. Azonban a nagy összegű kölcsönök segítségével végrehajtott befektetések megtérülését már nem érte meg.

³⁴ BFL VII. 2. e Cégbírószági iratok Hoffmann Ferencz cég Cg. 1896/349 Hoffmann Ferenc hagyatéki leltára 1912

2.6 Az öröklés

Hoffmann Ferenc halálakor az 1905-ben felvett és 1908-ban módosított végrendelet életbe lépett.³⁵ A végakarat szerint az örökös az elhunyt özvegye, Kunz Adél volt, aki a hagyaték felét, valamint gyermekei, akik a hagyaték 1/8-ad részét öröklik. Fontos megjegyezni, hogy ekkor még Vilma, Ferenc, Stefánia és Lajos kiskorú volt és János is az anyja gondnoksága alatt állt, így a vagyon rájuk eső részét szintén Adél igazgatta.³⁶

Az ingatlanok és egyéb ingóságok $\frac{3}{4}$ része Kunz Adél tulajdona lett. Ahogy már említettem, az idősebb Hoffmann Ferenc a haláláig is feleségével közösen, fele-fele arányban gyakorolta a tulajdonjogot. Az egyetlen problémás kérdést a gyerekek részesedése jelentette. A végrendelet szerint a feleség kapta volna a cég $\frac{3}{4}$ -ét és a gyerekek fejenként $\frac{1}{16}$ -ot. A végrendelet azonban a feleség számára szabad rendelkezési jogot is biztosított, amivel Adél élt is. Indoklása szerint a cég ilyen kis részekre szabdalása és az ezzel járó tulajdonosváltás nem lett volna előnyös az adott gazdasági helyzetben. Az eljárásban a konjunktúrák kialakulására és a konkurencia erősödésére hivatkozott, melyek nem engedik meg, hogy a cég szétforgácsolódjon. Ahogy a hagyatéki eljárás folyamán nyilatkozott: „...a kereskedelmi üzletnek igen kis $\frac{1}{16}$ részben különben tulajdonosaivá váló örökösökkel vezetése felette nehézkes volna...”, úgyszint „...a coniunoturak változhatása s a mind inkább erősödő konkurentia következtében az üzletben hagyva nem volna kellőleg biztonságban...”.³⁷

Ennek értelmében a cég teljes tulajdonjoga Kunz Adélra szállt, a gyerekek pedig pénzben kapták meg az örökségüket. Így a cég nagyobb változtatás nélkül tudta folytatni működését.

³⁵ BFL VII. 193 Charmant Oszkár közjegyző iratai 1905/1046, 1908/1281

³⁶ BFL VII. 2. e Cégbírószági iratok Hoffmann Ferencz cég Cg. 1896/349

³⁷ BFL VII. 2. e Cégbírószági iratok Hoffmann Ferencz cég Cg. 1896/349, 45/1912. Hoffmann Ferenc hagyatéki tárgyalásának jegyzőkönyve (1912) - 6. oldal

3. Trianontól az államosításig

Az első időszak tárgyalása után áttérünk az alapító halála utáni időkre. Azonban nem a halála évétől folytatjuk, hisz nem sokkal az után kitört az első világháború, ami minden bizonnyal megakasztotta a termelést. Erről az időszakról azonban semmiféle feljegyzés nem került elő, így sajnos még felvázolni se tudom, hogy hogyan vészelték át ezeket a nehéz éveket. Így a kezdés időpontját a trianoni békeszerződés évében határoztam meg, mikor egy új korszak kezdődött a magyar gazdaság számára, így a Hoffmann Ferencz Képkereskedés és Képkeretgyár számára is.

3.1. Az 1920-as változások

Az első világháború és a trianoni szerződés után romlottak a gazdasági feltételek Magyarországon, melyek a Hoffmann Ferenc képkeretgyár életére is kihatással voltak. Ennek a változásnak a legfontosabb vetülete a nyersanyagok beszerzése lehetett. Már korábban is erősen függtek a külföldi behozataltól, de a trianoni elcsatolások utáni Magyarország már egyáltalán nem rendelkezett aranybányákkal, illetve a képkeretgyártáshoz elengedhetetlenül szükséges nyersanyagok lelőhelyeivel. Az Osztrák–Magyar Monarchia egykori területén található üzleti partnerek is a határon kívülre kerültek. Így a gyár külföldön kezdett új beszállítók után kutatni. Huszadik századi működése folyamán a gyár a szükségletének majdnem 100 %-át külföldi beszállítók bevonásával fedezte. Az arany, ezüst, bronz, metál és sellak, mind külföldről származott. Ez egyrészt növelte a gyár ismertségét külföldön a beszállítók által, másrészt külföldi valutaigényt szült. A gyár termelt is valamennyit exportra, amelynek minőségét külföldön is elismerték, azonban ennek mértéke végig alacsony maradt, a gyár főként a belföldi keresletet elégítette ki.³⁸

Az alapító halála után felesége, Kunz Adél vette át a cég irányítását, de ekkoriban már ő is idősebb volt, és megfelelő szakképesítéssel sem rendelkezett, így 1920 áprilisában fiát, Ferencet nevezte ki a cég megbízott vezetőjévé.³⁹ Innentől kezdve a második generáció igazgatta a céget, és Kunz Adél lényegében nem szólt bele többé a gyár vezetésébe.⁴⁰

³⁸ Interjú M. Józseffel, a Hoffmann Ferenc képkereskedés és képkeretgyár korábbi alkalmazottjával

³⁹ Az eredeti dokumentumot lásd a 3. számú mellékletben a 3.5 sorszám alatt

⁴⁰ BFL VII. 2. e Cégbírószági iratok Hoffmann Ferencz cég Cg. 1896/349

3.2 A cég működése a két világháború közötti időszakban⁴¹

A két világháború között már kialakult a később is alkalmazott szervezeti rendszer, és a részben gépesített gyártási folyamatok. A cég három telephellyel rendelkezett, melyeknek mind megvolt a saját speciális funkciójuk. A Károly körúti boltban árusították a már előre elkészített keretezett képeket, tükröket és szabvány méretű kereteket, de itt vették fel a kisebb-nagyobb megrendeléseket és javítást is vállaltak, ha a vásárló úgy kívánta.

Innen a megrendelések a Gerlóczy utcai központba futottak be. Itt helyezkedtek el az irodák és itt dolgoztak a pénzügyekért, beszerzésért, illetve a kereskedelemért felelős munkatársak is. Ezen kívül ebben az épületben műhelyek is voltak, ahol a javításokat és befejező munkálatokat végezték. A csupán javítani beadott kereteket nem volt érdemes a gyárba elszállítani, hanem a bolt közvetlen közelében a szállítás veszélyei nélkül gyorsan kijavították. Úgyszintén a gyárból hozott keretek elkészítésének végső folyamatait, összeállítását is praktikusabb volt már a szállítás után elvégezni.

A gyár az Uzsoki utcában helyezkedett el, ahol egy írnokon és a telepvezetőn kívül nem voltak irodai alkalmazottak. Az üzem több épületből, és az azokban található kisebb műhelyekből állt és egy nagyobb fatelepből, ahol a fa máglyák álltak. A területen öt nagyobb épület helyezkedett el, illetve egy fészker, ahová a nagy mennyiségben érkezett nyersanyagokat (pl. krétapor) tárolták. A telek leghátulján állt a díszítőműhelynek és az asztalosoknak helyt adó épület. Tőle jobbra helyezkedett el a készáru raktár, ahol a félkész árukat is pihentették, és itt kapott helyet a lakatos is, aki a gépek karbantartásáért volt felelős. A díszítő műhely előtt álló épület egyik fele nyersanyag raktárként funkcionált, a másik felében azok a faipari gépek álltak, amelyek kiszorultak a külön épületben lévő gépházból. Végül pedig az utolsó épületben kaptak helyet az aranyozók, csiszolók és grundolók, illetve itt volt a fürdőszoba és a telepen található egyetlen iroda.⁴²

Pontos feljegyzések nincsenek arról, hogy milyen gépek is álltak a munkások rendelkezésére, de a negyvenes évek végén a következő gépek biztosan a gyár tulajdonát képezték: kelelőgépek, amelyek a léceket formára vágták, grundológépek, amik egy vékony, úgynevezett grund réteggel vonták be a léceket (grund: mészköliszt, enyv és víz vegyítésével készített anyag, amely a lécek simaságát biztosította), faipari gépek, így pl. körfűrészek, vastagsági gyaluk és egyengető gyaluk, illetve valcnik, ami a mintákat nyomta a lécekre.

⁴¹A gyár működését és a munkafolyamatokat a Mikes Józseffel készült interjú alapján mutatom be

⁴²Ez az épület ma is áll, jelenleg az Uzsoki Kórház tulajdona. Fotót lásd az. 1. számú mellékletben 1.5 sorszám alatt

Nagyban valószínűsíthető, hogy ezek a gépek már a második világháború előtt a gyár tulajdonát képezték és a későbbiekben csupán cserélték a sérülteket, vagy egy modernebbre váltottak (pl. a három fejes kelelőgépet négyfejesre).

Egy keretléc gyártása a következőképpen zajlott: A máglyákról a fát először elvitték a szárítóba, mely egy kazánnal fűthető kisebb helyiség volt az asztalos műhely mellett és itt kiszáritották. Csak a nagyon jó minőségű fát lehetett azonnal felhasználni. A szárítóból a gépházba került, ahol méretre vágták és a kelelőgéppel a lécs megadott formáját kialakították. A kelelőgépben mindig cserélni kellett a pengét a megfelelő formához, ami a lakatos feladata volt, ahogy a pengék kialakítása is, ha esetleg nem volt előre gyártva beszerezhető. Ezután kiskocsival átvitték a grundoló műhelybe, ahol több réteg grundot vittek fel rá, majd a raktárba küldték, hogy akár hónapokig is pihentessék. Ezután került a csiszolókhöz, majd az aranyozókhoz és végül innen vitték át a Gerlóczy utcába, ahonnan a boltba került. Természetesen a különböző fajtájú és mintájú léceknek más-más eljárási folyamataik voltak, de a főbb lépések a fent leírt módon és sorrendben zajlottak. Így például egy Blondell keret,⁴³ melyet a sarokdíszei miatt csak összeállítva lehetett elkészíteni, a csiszolás után az asztalosokhoz került, akik összerakták, utána pedig a díszítőkhöz, akik a valcnik segítségével a díszeket felvitték.

Egy gépnél általában legalább két ember dolgozott, egy képesített szakmunkás és egy kisegítő, úgynevezett „elszedő”, aki a gép másik oldalán a már kész terméket elvette. Ezt a munkafolyamatot egyedül nem is lehetett volna kivitelezni, hisz egy lécs általában 3 méter hosszú volt, tehát mindenképpen legalább ketten kellettek, hogy áthúzzák egy gépen. Ezek az elszedők szinte mind nők voltak, akik a kültelki területekről jártak be dolgozni. A gyár folyamatosan szakember hiánnyal küzdött, így igen sok betanított munkással dolgoztak. A betanított munkások és a nők munkája jóval olcsóbb is volt, mind a szakképzett munkásoké.

Pontos dolgozói létszámot nem lehet tudni, de egy időben, még a II. világháború előtt 145 munkása is volt a képkeretgyárnak.⁴⁴ A munkások heti hat napot dolgoztak és órabérben kapták a fizetésüket.

A nyersanyagok, a fa és a krétapor beszerzése a térmester feladata volt, aki a készletelést végezte és megállapította, hogy szükséges-e újabb szállítmányt rendelniük, majd az irodának

⁴³ Képet lásd a 4. számú mellékletben

⁴⁴ BFL VII. 2. e Cégbírószági iratok Hoffmann Ferencz cég Cg. 1896/349

leadta ezt az igényt. Ahogy korábban már említettem, a beszerzés külföldről zajlott, nagyrészt Németországból.

A gyár főként a magyar piacokra termelt, de a közvetlen megrendelőkön kívül, akik saját otthonukba igényeltek kereteket, nagyobb megrendeléseket is teljesített. Nagyszámú kiskereskedővel álltak kapcsolatban, akik a Hoffmann termékek közvetítőivé váltak. A képkeret boltok száma is növekedett, ezek kínálatában nagy számban jelentek meg a gyár termékei. Természetesen ez a versenytársak számának növekedésével is együtt járt. Ezek közül a legjelentősebbek a Kardos, Schiffer és a Győri képkeretgyár, illetve a Fischler és társai vagy a Vámos és fiai is megemlíthetők,⁴⁵ de mindezek mellett is Magyarország legnagyobb és legismertebb képkeretekkel foglalkozó cége volt.

Bár a gyár profilja nem változott, az eladott termékek köre erősen kiszélesedett. Az eddig is árult tükrök és képek mellett nagy piaca volt a szentképeknek, melyekről külön katalógust is nyomtattak. A körülbelül 1930-as évekből származó katalógus szerint majd kétszáz féle szentképet árultak műnyomatként és olajnyomatként, különböző méretekben. Raffael híres „Madonna a kis Jézussal” című képét műnyomatként hat méretben lehetett megvásárolni. A legkisebb 20x26-os mindössze 40 fillérbe került, míg a legnagyobb 70x100 cm-es 19 pengő 20 fillérbe. Ebből is látszik, hogy a vásárlók széles körét szolgálták ki, kezdve a szegényebb rétegektől, akik csak a kisebb műnyomatokat engedhették meg maguknak, egészen a gazdagabb felső rétegekig, akik hatalmas, valódi arannyal bevont Blondell kereteket rendeltek. Szintén ebből a korszakból fennmaradt 1933-as árjegyzék szerint legalább 369 féle különböző keretlécet árultak. Az árak folyóméterben számolva a 20 fillértől a 10 pengő 60 fillérig terjedtek, melyek elérhették a 12 pengő 80 fillért is, ha a vevő feldolgozva, a keretet összeállítva kívánta megvásárolni. Ezekből az adatokból kiindulva, ha a fent említett Raffael képet a legnagyobb méretben, a lehető legdrágább keretben kérték (egy 15 centiméter szélességű lécz), akkor az összeg kb. 62 pengő 72 fillér lehetett, amely még csak a keretléc nettó árát tartalmazta. Akkor, amikor a mezőgazdasági napszámbér mindössze 1 pengő 72 fillér volt, ami 40%-a volt az országos egy főre jutó jövedelemnek,⁴⁶ azaz kb. 4 pengő 3 fillérnek, és a gazdasági válság sem csitult le teljesen, akkor ezt a vásárlást elég kevesen

⁴⁵ BFL VII. 2. e Cégbírósi iratok Hoffmann Ferencz cég Cg. 1896/349

⁴⁶ Magyarország a XX. században. II kötet - Az emberi tényező 527-529. oldal

engedhették meg maguknak. A másik oldalról nézve, ha a legkisebb képet kéri a legolcsóbb keretben, akkor alig 68 fillérből meg tudta vásárolni a bekeretezett képet.⁴⁷

A képek és keretek iránti kereslet nőtt, galériák, társaságok és magánemberek is szép számmal vásároltak.

Ezek az adatok jobban kontextusba kerülnek, ha egy vetélytárs áraival összehasonlíthatjuk őket. Sajnos ugyanabból az évből nincs adatom, de egy a Fischler cég 1927-ből származó árjegyzéke valamennyire betekintést engedhet a viszonyokba,⁴⁸ ha figyelembe vesszük a válság következtében bekövetkezett árcsökkenést. Két nagyjából egyforma keretet kiválasztva a Fischler cég 1927-ben egy 10 cm széles, aranyozott keretért folyóméterenként 4 pengő 24 fillért kért el. Egy nagyjából ugyanolyan paraméterekkel rendelkező léccért hat évvel később a Hoffman cég 3 pengőt számolt fel. 1934-re az árak átlagosan az 1926. évi árak 77%-ra estek vissza,⁴⁹ ha ezt számításba vesszük, akkor a Hoffmann cég 1933-as árai nagyjából megfeleltethetőek a Fischler 1927-es árainak, ami azt mutatja, hogy a versenytársak igen hasonló árakkal dolgoztak, csak egészen kicsit mentek egymás alá. Ezek a gyors számítások azt mutatják, hogy valószínűleg a Hoffmann cég kért kevesebbet egy léccért, de ezt pontos számadatokkal nem tudom alátámasztani. Annyi viszont biztos, hogy a keretek méretre vágásáért és összeállításáért ők kértek többet és az is, hogy a két cég teljesen más árazási módszert alkalmazott ebben a kérdésben. A Fischler cég minden esetben a keretléc árának 15 %-át számolta fel ezekért a munkálatokért, a Hoffmann gyár viszont minden egyes keretlécre előre meghatározott árat kért, különböző százalékos szorzókat alkalmazva. Például a fent említett 10 cm-es aranyozott léccé összeállításáért méterenként 60 fillért kért el, vagyis egy feldolgozott léccé méterenként 3 pengő 60 fillérbe került, azaz több mint 15 %-ot számoltak fel. Általában 20-30%-okat számoltak fel, valószínűleg a keret összeállításának bonyolultságát is figyelembe vették. Ez egy szofisztikáltabb rendszerre enged következtetni.

A vállalat marketingjére is nagy figyelmet szenteltek. Magyarország teljes területén ismertségnek örvendtek. A fent említett kiadványokat mindenfelé terjesztették, emellett plakátokat is nyomtattak és a Nemzetközi Vásáron is többször megjelentek.⁵⁰

⁴⁷ Saját számítások a 'Hoffmann Ferencz Képkereskedés és Képkeretgyár árjegyzése 1933.' és a 'Hoffmann Ferencz Képkereskedés és Képkeretgyár értékesítési prospektusa és árjegyzék katalógusa' alapján. A dokumentumok megfelelő oldalait lásd a 3. számú mellékletben 3.2, 3.3 és 3.4 sorszáмок alatt

⁴⁸ Fischler Képkeretgyár Árlapja 1927.

⁴⁹ Marton Ádám (2012): Infláció, fogyasztói árak Magyarországon a második világháború után I. (1945-1968) 4. oldal

⁵⁰ BFL VII. 2. e Cégbírósági iratok Hoffmann Ferencz cég Cg. 1896/349

Érdemes még szót ejteni a cég szociális juttatásairól, munkásaikkal való kapcsolatukról. A fellelhető leírások mind arról számolnak be, hogy Hoffmann Ferenc közvetlen, szociális gondolkodású, de határozott és szigorú főnök volt. A munkásokat mindenben támogatta, ha kérésük vagy problémájuk volt a rendelkezésükre állt. Nem szeparálta el magát a dolgozóktól, ha valaki belépett a gyárba, nem tudta volna megmondani, hogy az ott sürgölődő munkások közül melyik is a vállalat vezetője. Ez a hozzáállás nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a gyár munkásai igen hosszú ideig a vállalatnál maradtak, nem volt nagy forgás az alkalmazottaknál.

Az 1930-as évek gazdasági visszaesései és a világháború problémái között is próbálták fenntartani, sőt jobbítani a munkások életkörülményeit. Bevezették a húsvéti juttatást, a fizetett szabadságot, könyvtárat alapítottak, évente többször csoportos színházlátogatást szerveztek és kialakítottak egy 22 ágyas üdülőt Gárdonyiban, ahol a dolgozók a cég költségén nyaralhattak. Az étkezde is elkészült, ahol saját külön szerződötetett szakács főzte az ebédet a dolgozóknak.^{51 52}

Emellett Ferenc támogatta a Zugló Hermina Mező Atlétikai Klubot, melynek 18 évig díszelnöke is volt, és az ott sportoló munkanélküli munkásokból sokakat saját gyárában alkalmazott. Munkásai későbbi beszámolóí szerint az volt a filozófiája, hogy ember és ember között nem szabad különbséget tenni, és ennek jegyében járt el a cég igazgatásánál is.

Emellett igen aktív volt mindenféle szakmai megmozdulásban, nagy erőbefektetéseket tett a szakma előre menetelért. 15 évig tagja volt az Országos Magyar Kereskedelmi Egyesülésnek (Omke) és nagy szerepe volt a Képkereskedő szakosztály megalakításában, melynek igazgatósági tagja is lett. Szintén tagja volt a Steindl céhnek, egy magyar művészeti egyesületnek, mely iparművészettel és építészettel foglalkozott, a Cobden Szövetségnek, mely a szabad kereskedelem gondolatát hirdette, a Gyáriparosok Országos Szövetségének (GyOSZ) és a Budapesti Szobafestők, Mázoló, Fényező, Cég-, és Címfestők, Aranyozók Ipartestületének és a Műkereskedők Egyesületének is. Mindent megtett, hogy gyára a lehető legsikeresebben működhessen.

A tagságokon kívül szoros kapcsolatot ápolt több magyar céggel és szervezettel, így például a Luxor Villamos Reklám Vállalattal, Adler Dezső papírkereskedővel vagy éppen az Üveges Ipartestülettel.⁵³

⁵¹ Az étkezde lejárata mind a mai napig áll. Fotót lásd az 1. számú mellékletben 1.4 sorszám alatt

⁵² BFL VII. 2. e Cégbírósi iratok Hoffmann Ferencz cég Cg. 1896/349

⁵³ BFL VII. 2. e Cégbírósi iratok Hoffmann Ferencz cég Cg. 1896/349

Ez a kapcsolatháló igen hasznosnak bizonyult a cég számára és mind a beszerzésnél, mind az értékesítésnél megkönnyítette a dolgukat.

Hoffmannék az egészen kicsi dolgoknak is figyelmet szenteltek, így például az üzemben csak a Hoffmann cégérrel ellátott eszközöket lehetett használni, ahogy a villanykörtékre is rányomták az emblémát.

Mindezek azt mutatják, hogy a vállalat szerves része volt a magyar gazdaságnak és iparnak.

3.3 Pénzügyi helyzet

A cég pénzügyi helyzetébe enged betekintést két, 1930-ban és 1932-ben felvett hagyatéki jegyzőkönyv. Megnehezíti az értelmezést, hogy az előző pénzügyi kimutatás óta új pénznem, a pengő lett bevezetve, és ami még fontosabb, hogy a kimutatás közvetlen a válság után készült, mely még inkább hatással volt a pénzügyi értékekre. Ennek értelmében inkább a különböző tételek egymáshoz viszonyított arányaiból lehet következtetéseket levonni, illetve a korábban használt gazdasági mutatók adhatnak egy kis segítséget.

2. táblázat A Hoffmann cég vagyoni kimutatása Kunz Adél hagyatéki leltára alapján ⁵⁴

Cselekvő állapot		Szenvedő állapot	
Készpénz	7 685 P 52 f	Üzleti tartozások	22 636 P 32 f
Üzleti követelések	115 885 P 74 f		
Üzleti berendezési tárgyak és árukészlet, ebből:	84 337 P 20 f		
Károly krt	16 337 P 30 f		
Uzsoki utcai műhely	21 243 P 87 f		
Gerlóczy utcai főüzlet	46 756 P 13 f		
Ingatlan ⁵⁵	196 000 P		
Összesen	403 908 P 46 f	Összesen	22 636 P 32 f
Mérleg			381 272 P 14 f

Az első, ami kitűnik, hogy igen nagy összegű pénzügyi követelésekkel rendelkeztek. Ez egyrészt utalhat a cég sikeres működésére, hisz eladásokat könyveltek el, másrészt a válság

⁵⁴ BFL VII. 2. e Cégbírószági iratok Hoffmann Ferencz cég Cg. 1896/349 Kunz Adél hagyatéki leltára 1930.

⁵⁵ Az ingatlanokra vonatkozó okiratban szereplő adatok nem egyértelműek

hatásaira, mivel elképzelhető, hogy több ügyfelük is – ideiglenesen vagy véglegesen – fizetéseképtelenné vált. Ehhez az összeghez viszonyítva jóval kevesebb készpénzzel rendelkeztek, de a kor viszonyait tekintve ez is egy jelentős összeg lehetett.

Egy igen érdekes momentum, hogy a három üzleti egység közül a Gerlóczy utcai telephely rendelkezett a legnagyobb értékű árukészlettel és üzleti berendezésekkel. Ez alátámasztja a hely központi jellegét, de mivel nincs részletes kimutatás, hogy ebből mennyi az áru, mennyi a gép vagy a bútor, így a pontos felszereltségre nem lehet következtetni. Az is egy opció lehet, hogy az Uzsoki utcai műhely még 1930-ban is növekedés alatt állt.

Az üzleti tartozások viszont kifejezetten alacsonyak, ami valószínűsíti, hogy sikeresen kezelhették a válság okozta problémákat, de az is valószínű, hogy a leesett kereslet miatt nem volt szükségük annyi alapanyagra.

A két évvel későbbi adatok nem mutatnak nagy változást az áruk és berendezések terén, az összesen 82 038 P 12 fillér mindössze 2000 pengővel kevesebb, mint korábban. A cég tartozásai viszont erősen megemelkedtek 84 854 pengőre. Nyilván ők is küszködtek problémákkal, de ez utalhat a kereslet élénkülésére is.

Emellett az üzleti követelések csökkentek, több mint 100 000-ről 63 005 P 34 fillérre esett. Minden bizonnyal néhány tartozás kifizetésre került. E kettő, az új beszerzési megbízások és a kifizetett követelések alapján a magyar gazdaság felélénkülésére is következtethetünk.

Az 1932-es jegyzőkönyvben még említik a jelzálogkölcsön tartozást, ami az előző kimutatásban nem szerepelt elkülönítve, de ez az összeg már elenyésző, ami bizonyítja, hogy minden probléma ellenére az ingatlanokra felvett kölcsönt késedelem nélkül fizették. Ez utal egy bizonyos fokú pénzügyi stabilitásra.

3.4 Öröklés és tulajdonosváltás

Adél 1930-ban bekövetkezett halála a gyár működésére nézve nem hozott nagy változásokat. Már jó ideje Ferenc igazgatta a céget és anyja csupán, mint tulajdonos szerepelt. A lényeges változás a cég formájában állt be.

Mikor Adél meghalt, nyolc gyermeke örökölte minden vagyonát, egyenlő arányban. Ez azt is jelentette, hogy az eddig egyéni céggént működő keretléc gyárnak nyolc tulajdonosa lett. A hagyatéki eljárás folyamán azonban János, aki az anyja halála után Velics Gyula bátyjának, Velics Imrének a gondnoksága alá került, lemondott a cég rá eső részéről. A gyám és a

testvérek is egyetértettek, hogy János gyógyíthatatlan elmebetegsége miatt nem lenne képes részt venni sem a cég irányításában, sem pedig a megerőltető kereskedői munkában, így megegyeztek, hogy számára a cég vagyonának 1/8-ad részét pénzben kiadják. A vagyon felmérése, a tartozások levonása után ezt az összeget 23 180 pengőben állapították meg. Mivel azonban a tőkekivonást nem tartották tanácsosnak, a pénz kifizetésének halasztását kérték, amit záloggal biztosítottak és 6% éves kamattal egészítették ki. A vagyon többi részéből János a szokványos módon részesült. Így a cégnek hét tulajdonosa lett, ám Ilona két évvel később követte anyját és az ő részét is megörökölte a többi testvér. János esetében megint a fent leírt módon jártak el, végül hat testvér adta be a kérvényt a cégforma megváltoztatására.⁵⁶

1934-ben 197/1934-es iparlajstromszám alatt kiváltották közös iparigazolványukat aranyozó, tükör, kép és műkereskedési ipar gyakorlására, majd 1935-ben bejegyezték a céget közkereseti társas céggént, mely társas viszony anyjuk halálától, 1930-tól datálódik. A cég neve változatlan maradt, ahogy a telephely is, ami akkor már egy jó ideje a Gerlóczy utca 5. volt. A testvérek megegyeztek, hogy a vállalatot továbbra is Ferenc vezeti, de mellette Vilmát is kijelölték, hogy a cég képviselőjében eljárjon. Ők ketten önállóan és egymástól függetlenül lettek a társaság cégjegyzésre jogosult tagjai. Innentől kezdve egészen az államosításig az ő irányításuk alatt működött a cég.⁵⁷

3.5 A második világháború nehézségei

A II. világháború alatt nehéz időszakot vészelt át a gyár. Munkásai, vetélytársai és üzleti partnerei között is nagyszámban voltak zsidók, akiket hiába próbáltak támogatni, sokan a rendszer áldozatául estek. A kereslet is leesett és munkanélküliség alakult ki. Későbbi, 1947-es beszámolók szerint a tulajdonosok egy munkást sem bocsátottak el, mégis a háború alatt alig több, mint ötven főre esett a munkások száma. Ha igazak a beszámolók, akkor azt a közel száz embert vagy katonának behívták, vagy egy támadásnak esett áldozatul vagy pedig zsidó származása miatt elhurcolták. A konkurenciából a Vámos és fiai, a Fischler és a Schiffer is megszűnt létezni a zsidóüldözés következtében.

A bombázások szintén nagy károkat okoztak. A Károly körúti bazársor emeleti részét lebombázták – később már csak földszintes épületként állították helyre –, a gyár is

⁵⁶ Az eredeti kérvényt lásd a 3. Számú melléklet 3.6 sorszáma alatt

⁵⁷ BFL VII. 2. e Cégbírósági iratok Hoffmann Ferencz cég Cg. 1896/349

bombatalálatot kapott, és ez egy időre megakasztotta a termelést. Mégis a munkások arról számoltak be, hogy fizetésüket nem csökkentették ebben az időszakban.

Ferenc kénytelen volt belépni a Baross Szövetségbe, hogy a külföldről rendelt nyersanyagok behozatalára engedélyt kaphassanak. Ezért később a háború után meg is hurcolták, ahogy a Hitler képek kirakatba helyezéséért is igazolási eljárásnak vetették alá. Hiába állította, hogy mivel képkereskedő, az adott korszak államférfiainak képei mindig szerepelnek a kirakatában és ez semmiféle propagandának a része nem volt, mégis elítélték, és két évre felfüggesztették az iparigazolványát, mely miatt később fellebbezett. Fellebbezéséhez számos dolgozó, üzleti partner és konkurens iparos küldött támogatói levelet, melyben erős karakteréről és emberségéről számoltak be. A gyárnak idő kellett, mire újra talpra állt, de 1949-re, az államosítás éveire már megint teljes kapacitással működött.⁵⁸

3.6 A világháború utáni évek – az utolsó leltár

A második világháború szenvedései és az azt követő gazdasági problémák ellenére az 1940-es évek második felében a cég ismét növekedni kezdett. Igen valószínű, hogy nagy keresleti változásokkal kellett szembenézniük, de a cég fennmaradása azt bizonyítja, hogy sikeresen alkalmazkodtak az új viszonyokhoz. Egyrészt a baloldali gondolkodás térnyerésére reagálva módosíthattak a kínálatukon, másrészt a lerombolt házak tömeges újrakepítése és berendezése erős keresletet generálhatott a cég számára. A bombatalálathoz okozta károkat kijavították és a lecsökkent munkáslétszám pótlására újságban kezdtek hirdetni tanulókat keresve. A jelentkezett fiatalokat iskolába küldték – a szobafestők és mázolóknak szakiskolájába, ahol akkoriban az aranyozást is oktatták, mivel mindkettőnek az otthon szebbé tétele volt a célja –, és közben a Gerlóczy utcai műhelyben vagy a gyárban gyakornokként alkalmazták.⁵⁹ Így fiatal munkaerőhöz jutottak és a munkáslétszám ismét növekedni kezdett.

Ebben az időben – 1948-ban – hunyt el Etelka, a legidősebb nővér, kinek hagyatéki leltára lehetőséget biztosít, hogy még az államosítás előtt utoljára betekinthessünk a cég pénzügyi állapotába.⁶⁰ Ezen hagyatéki jegyzőkönyv szerint a család birtokában lévő ingatlanok értéke mintegy 216 000 Ft-ot tett ki, a cég ingóvagyonát pedig 784 479 Ft 36 fillére becsülték.⁶¹

⁵⁸ BFL VII. 2. e Cégbírói iratok Hoffmann Ferencz cég Cg. 1896/349

⁵⁹ Interjú M. Józseffel, a Hoffmann Ferencz képkereskedés és képkeretgyár korábbi alkalmazottjával

⁶⁰ BFL VII. 2. e Cégbírói iratok Hoffmann Ferencz cég Cg. 1896/349

⁶¹ Hátramaradt tartozásokat nem említ az irat. Feltételezhetően ezen adatok a cég tiszta értékét mutatják, de ez nem alátámasztott.

Összehasonlítva, hogy 1946-ban egy kg kenyér 96 fillérben lett meghatározva,⁶² akkor ez egy jelentős vagyon lehetett, de a cég – az iparág jellegzetessége miatt is – csak a kisebb vállalatokkal versenyezhetett.

Ezzel lezáródott a gyár második nagy korszaka, s bár a világháború visszavetette fejlődését, igen jelentős gazdasági sikert könyvelhetett el a család. Az első két generáció ügyesen és céltudatosan építette fel a családi üzletet egy egyszerű kis műhelyből egy több üzleti egységgel rendelkező vállalatig. Azonban a harmadik generáció már nem tudta megmutatni, hogy mire képes. Épp, hogy talpra állították a gyárat, már el is vették tőlük.

⁶² Marton Ádám (2012): Infláció, fogyasztói árak Magyarországon a második világháború után I. (1945-1968)

4. Államosítás és átszervezés⁶³

Ennél a pontnál a cég és a család közös története lezáródik, azonban a vállalat még húsz évig működött a szocialista rendszerben, a számos ide-oda csatolgatás és átszervezés után is tartva az eredeti, képkeretgyártó profilját. Így mindenképpen szükségesnek érzem, hogy egészen a végéig kövessük a gyár történetét és egészben lássuk a fejlődési és hanyatlási ívét.

A cég szempontjából az államosítás folyamata 1949. május 26-án kezdődött, amikor az iparügyi miniszter megszüntette a család cégjegyzési jogát és Vojvoda János személyében vállalatvezetőt rendelt ki.⁶⁴ Mint tíznél több munkavállalót foglalkoztató üzem, igen hamar sorra került.⁶⁵ Október 29-én kijelölték a Pénzügyi Központot, hogy a cég feloszlásában és felszámolásában járjon el, és december 9-ére a cég „nemzeti vállalattá” alakult. Ekkor Marosán György felmentette Vojvoda Jánost vállalatvezetői tisztségéből, érvénytelenítette cégjegyzési jogát, de a továbbiakban is őt bízta meg az üzem igazgatásával.⁶⁶

A család szempontjából maga az átvétel elég egyszerűen zajlott. Egy nap megjelentek és közölték a tulajdonos és cégvezető Hoffmann Úrral, hogy innentől kezdve nem tulajdonos és adja át az összes kulcsot. Sajnálatos módon ezután a volt tulajdonos és családja nagy részét internálták a Hortobágyra, ahonnan csak évek múltán kerültek vissza Pestre. A sors furcsa fintoraként Hoffman Ferenc később saját gyárában lett raktáros.⁶⁷

Ettől a ponttól kezdve meglehetősen hányattatott sorsa volt a gyárnak. A következő húsz évben átszervezések és összevonások jellemezték az útját. A Hoffmann Ferencz Képkereskedés és Képkeretgyár 1949-ben megszűnt és 1950. január másodikától új, Képkeretgyár NV névvel kezdte meg működését. Ebben a formájában 1953-ig működött, amikor is három másik vállalattal összevonva megszületett a Fővárosi Fatömegcikk Gyártó Vállalat (a továbbiakban FFGYV). Majd tíz év múlva, újabb összevonások következtek, melyek után ugyanezzel a névvel, de sokkal szélesebb portfolióval folytatta működését. Alig egy év múlva „a Fővárosi Tanács Végrehajtó Bizottsága IV. Ipari Osztályának 403/1963. Számú határozata értelmében- a Fővárosi Fatömegcikk Gyártó Vállalatot a Kiállításokat Kivitelező Ipari Vállalattal” összevonták és új név alatt – Fővárosi Faipari és Kiállítás Kivitelező Vállalat (a továbbiakban FFKKV) – működött tovább. Az összevonásokat szemlélteti az alábbi ábra:

⁶³ A Fővárosi Faipari és Kiállítás Kivitelező Vállalat 25 éve

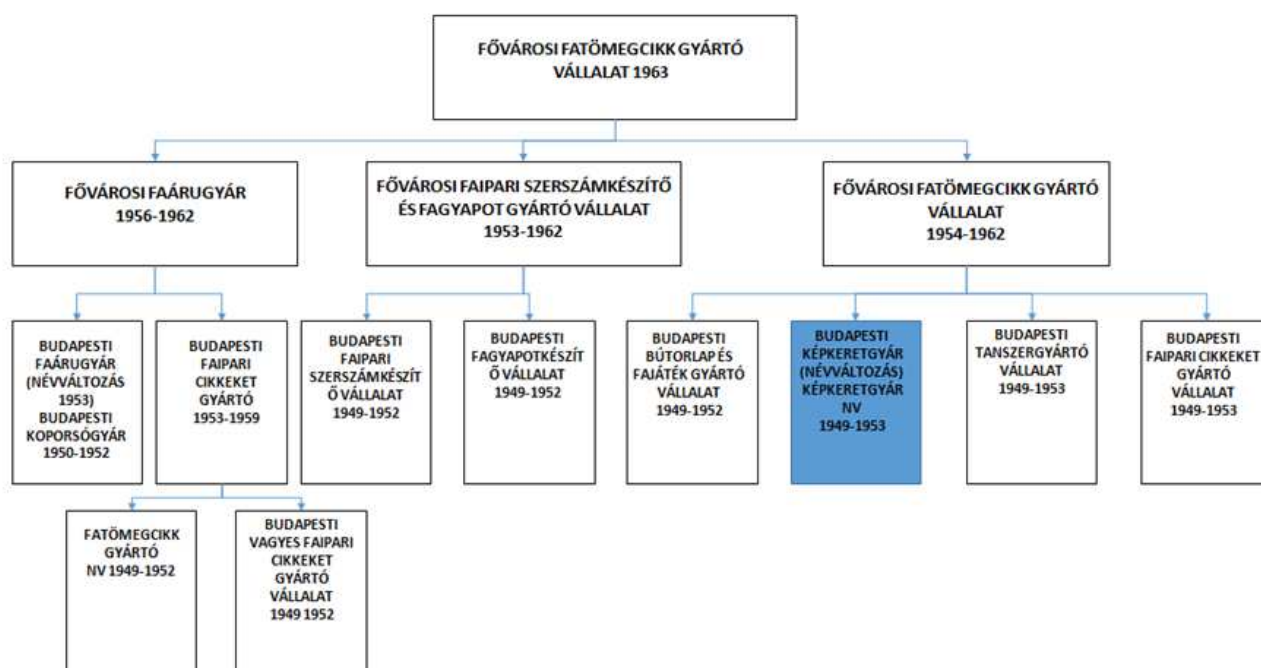
⁶⁴ Az eredeti megbízást lásd a 3. Számú mellékletben a 3.7 sorszám alatt

⁶⁵ Akkoriban kb. 50-60 munkást alkalmaztak

⁶⁶ BFL VII. 2. e Cégbírószági iratok Hoffmann Ferencz cég Cg. 1896/349. Az eredeti dokumentumot lásd a3. számú melléklet 3.8 sorszám alatt

⁶⁷ Interjú M. Józseffel, a Hoffmann Ferenc képkereskedés és képkeretgyár korábbi alkalmazottjával

1. ábra Az államosítás utáni összevonások⁶⁸

Az átszervezések sok problémát hoztak magukkal. A különböző vállalatok önálló szervezeti kultúrával, telephellyel és vezetőséggel rendelkeztek. Ezek összehangolása kulcskérdéssé vált. Az együttműködés hiánya a különböző egységek között, illetve a vezetőség szétforgácsoltága sokáig a fejlődés útjába állt. A társadalmi szervek kaotikusságát is meg kellett oldani. A munkások számára nehézséget jelentett, hogy az összevonások nyomán sokakat áthelyeztek más telephelyekre, így messzebbre kellett naponta bejárniuk.

Mindezen problémák folyamán termelési visszaesés történt, főként a legnagyobb, 1963-as összevonáskor, amikor az első negyedévben több mint 1,5 millió forintos tervleymaradásról számolnak be az adatok. Erre adott válaszként a vállalat profilrendezést hajtott végre, központosította az irányítást, szabászatot, stb. és célgépesítést vezetett be. A lépések sikert hoztak: az év végére szinte teljesen felszámolták a lemaradást, sőt munkaerőhiány jelentkezett.

Ennek a vállalatnak volt a része 1968-69-ig a Hoffmann gyár, amikor is Kisvárdára levitték a gyártási egységet és a vállalat profiljából teljesen eltűnt a képeret és keretléc készítése. És bár Kisvárdán mind a mai napig működik egy Blondel Képeretgyártó és Bútorkészítő Kft. nevű, képeretekkel foglalkozó cég, amit kis optimizmussal a Hoffmann Ferencz Képerkereskedés és Képeretgyár utódjának tekinthetünk, mégis a gyár történeténe 1969-ben

⁶⁸ A Fővárosi Faipari és Kiállítás Kivitelező Vállalat 25 éve

véget ért. Kisvárdára már csak a technológia és a gyártási folyamatok érkeztek meg, minden más 1969-ben megszűnt létezni.

4.1 Képkeretgyár NV 1949-1953

Az 1949-es államosítás után új névvel, új vezetőséggel, de változatlan profillal működött tovább a gyár. Külsős vezetőket neveztek ki az élére, akik nem szakmabeliek voltak, de a munkásokkal emberségesen bántak. Az első ilyen vezető a már említett Vojvoda János volt. A vállalat dolgozói közül egy embert beválasztottak a vezetőségbe, hogy egy szakértő is részese legyen az irányításnak. Ez a személy a főmérnök, Fekete Béla lett. A vállalati vezetés irodái továbbra is a Gerlóczy utcában kaptak helyett.

3. kép Csoportkép az Uzsocki utcai gyár épülete előtt körülbelül 1950-ből

Innentől kezdve lassan, de biztosan megkezdődtek a változások. Az egyedi, magasminőségű termékek gyártásáról áttértek a tömeggyártásra. A képkeretek helyett főként csak léceket termeltek. A lécek elég egyszerűek voltak és nem igényeltek annyi és olyan minőségű alapanyagokat, mint a korábbi években. Többet nem használtak valódi aranyat, ahogy a léceket se pihentették hónapokig a grundolás után. A fő felvevőpiac továbbra is a hazai maradt, viszont az igények megváltoztak. Az egyszerűbb kereteknek volt a legnagyobb keletje, és megjelentek az új, politikai témájú képek és portrék, melyeket tömegesen kellett keretezni. A régi festményeket felváltották a fényképek és nyomatok.

Azt, hogy pontosan milyen árakkal dolgoztak ebben az időben, egy példával tudom szemléltetni. 1950-ben egy 1 méteres 17-es léce ára 13 Ft volt. A 17-es léce egy 17 mm széles 1,5-2 cm magas, különösebb minta nélküli keretléc. Ebben az időben ez számított a legegyszerűbb képkeretlécnek.

A munkások díjazására példa, hogy a nagyapám egy havi bére 1950-ben, mikor segédként dolgozott a gyárban, kb. 600 Ft volt. Ez pontosan 3 Ft 5 fillér órabért jelentett. Ebben az időben még órabérrel számoltak, de nem sokkal később áttértek a darabbérre. Ez úgy történt, hogy minden léchez tartozott egy munkalap, amelyben a teljes gyártási folyamat műveletekre

volt bontva és meghatározták, hogy mennyi idő áll 1 méter lécs legyártására. Ez volt a 100 %. Egy munkás egy hónapban akár 10 000 méternyit is termelhetett. Ha ezt összehasonlítjuk azzal, hogy az államosítás előtt egy hónapban kb. 16-20 000 métert termeltek összesen, akkor látható az ütem növekedése.⁶⁹

4.2 Fővárosi Fatömegcikk Gyártó Vállalat 1953-1963

1953-ban a Könnyűipari Minisztérium és a Fővárosi Tanács döntése alapján a Budapesti Bútorlap- és Fajáték Gyártó Vállalatot, a Budapesti Tanszergyártó Vállalatot és a Budapesti Faipari Cikkeket Gyártó Vállalatot a Képkeretgyárral összevonták és megszületett a FFGYV. Ehhez kapcsolták 1963-ban a Fővárosi Faárugyárat és a Fővárosi Faipari Szerszámkészítő és Fagyapot Gyártó Vállalatot. Az így megszületett vállalat nagyrészt magába foglalta Budapest faiparát. Az FFGYV termékösszetétele a következőkből állt: képkeret, tanszer, fagyapot, faipari szerszámok, labor-, gyermek- és kertibútorok, valamint kegyeleti cikkek.

Az összevonásokból keletkező problémák különös erőfeszítéseket igényeltek a vezetőségtől a termelés, irányítás és ellenőrzés terén, de 1963-ban a már fentebb említett átszervezés és központosítás után egy lassan, de stabilan növekedő középüzem alakult ki. Ugyanebben az évben a dolgozók létszáma 626 fő volt, ebből 429 munkás és 157 alkalmazott, akik 6 telephelyen összesen 54 millió Ft termelési értéket értek el. A kifizetett bérek kicsit több, mint 11 millió Ft-ra rúgtak. A 6 telephely a képkeretgyár Uzsoki utcai telepén kívül, ahol képkereket, képkeretléceket és karnisokat állítottak elő, a XIII. kerületi Dévényi utcai, ahol tanszereket gyártottak, a Fáy utcai, ahol faipari szerszámokat, a Teve utcai, ahol fagyapotot, a XVIII. kerületi Schönherz Zoltán utcai, ahol gyermek- és kertibútort és a kőbányai Bolgár utcai, ahol kegyeleti cikkek állított elő a vállalat.

A kezdeti nehézségek ellenére jól alakult a termelés és a társadalmi szervek is beindultak. A vállalat társadalmi munkákban vett részt, mint például a metró vagy a Népstadion építése, megépült az orvosi rendelő és különböző sport, illetve kulturális egyesületek alakultak. A dolgozóknak lehetőségük nyílt nyaralásra a Gárdonyi üdulőben, ami korábban a Hoffmann gyár tulajdonát képezte. A munkások oktatását is támogatták, technikumba, szakiskolákba, sőt főiskolára is küldtek néhány embert.⁷⁰

⁶⁹ Interjú M. Józseffel, a Hoffmann Ferenc képkereskedés és képkeretgyár korábbi alkalmazottjával

⁷⁰ A Fővárosi Faipari és Kiállítás Kivitelező Vállalat 25 éve

4.3 Fővárosi Faipari és Kiállítás Kivitelező Vállalat 1964-1969

Az 1964-es összevonással a vállalat mérete jelentősen megnőtt. 1078 dolgozót, köztük 801 munkást és 277 alkalmazottat foglalkoztattak. Ennek kicsit több, mint 30%-a volt nő, főleg a betanított és segédmunkások, alkalmazottak között jelentek meg nagy számban. A telephelyek száma 7-re nőtt a Gyáli úti kiállításokért felelős részleggel és így összesen 101 millió Ft értékben termeltek.

Az összevonások háttérében az az elképzelés állt, hogy a faipar támogatni tudja a kiállítások kivitelezését, ami cserébe új formákkal, mondhatni “dizájnnokkal” segíti a faipari termékek gyártását. Hogy mennyire volt ez az elképzelés helyes, nem tudhatjuk, mert egyrésről a termelés növekedése igazolja az elképzelést, viszont az 1964-től vidékre költöztetett termelési egységek számának növekedése cáfolja. Először a Fáy utcai faipari szerszámok gyártása került vidékre, majd 1966-67-ben a Teve utcai fagyapot következett (a Bajai Faipari Vállalathoz) és 1968-69-ben a Képeretgyár. A kieső termelést pótolandó 1968-ban elindult a Gubacsi úton 76 fővel a faipari és lakatosipari munka. Ezzel az üzemmel együtt ez évben 622 fő foglalkoztatásával 103 millió Forint értékben termeltek. A létszámban és termelésben bekövetkezett változásokat az alábbi táblázat mutatja.

3. táblázat A létszám és termelési érték változása 1964-1969⁷¹

Év	Létszám	Termelési érték (millió Ft)
1964	1078	101
1965	768	92
1966	719	-
1967	690	103,5
1968	622	103
1969	680	132

Ez alatt a hat év alatt a vidékre költöző gyártelepeken kívül néhány jelentősebb változás is végbe ment. Először is közgazdasági osztályba vonták össze az elő- és utókalkulációt, az előkalkulációnál megmutatkozott hibák elkerülése végett. Másodsor, a zsúfoltság és bizonyos tekintetben az elmaradottság miatt megindult az újító mozgalom és egyes gyártmányok technológiájának fejlesztése. Harmadsor, 1967-ben elkészült a Gyáli úti

⁷¹ A Fővárosi Faipari és Kiállítás Kivitelező Vállalat 25 éve

központi irodaház, ami segítette a központosítást. Az igazgatóság itt és a Gerlóczy utcában (korábbi Hoffmann tulajdon) helyezkedett el. Negyedszer, 1968 januárjától új irányítási rendszert vezettek be, ami kisebb akadozásokat hozott a megrendelésekben, de ezt is elég gyorsan sikerült kiküszöbölni. És végül megszűnt a kiállítási részleg egy speciális problémája, a kapun belüli munkanélküliség. Ugyanis a kiállítások bizonyos időszakokban (pl. valamilyen propaganda) nagy keresletnek örvendtek, viszont voltak holtidőszakok, amikor egyáltalán nem volt egy megrendelés se. Ezekben az időszakokban a munkások más faipari termékek előállításával foglalkoztak.

1969-ben végül a Dévényi utcai és az Uzsoki utcai gyáregységek is vidékre kerültek. Ezzel az FFKKV profilja letisztult, átláthatóbbá vált, a Hoffmann Ferenc által alapított képkeretgyár viszont majd 88 év fennállás után teljesen megszűnt. Hivatalos indoklásként az elmaradottabb Szabolcs megye ipari fejlesztését adták meg. A munkások nagy része nem volt hajlandó elköltözni a fővárosból, így csak páran, a gyártási technológia átadási céljából utaztak le. Az első években még igen gyenge minőségű áruk lassan javulásnak indultak és Kisvárdán a gyár sokáig működött.⁷²

4.4 Kereskedelem, Export és Import

A gyár továbbra is főként a hazai piac kielégítésére dolgozott, azonban konkrétan a képkeretgyár esetében ekkor is importált nyersanyagokra támaszkodtak. Az emiatt fennálló valutaigényt először exporttal akarták megoldani, de ez nem hozott sikert. Hiába volt a képkeretgyár hazai körökben kétszer olyan jó minőségű, mint bármely másik, a nemzetközi piacon nem állta meg a helyét. A 25 éves jubileumi monográfia kissé propaganda ízű szövege arról tudósít, hogy szocialista országokba főként berendezési tárgyakat, bútorokat, kapitalista országokba pedig képkereteket, képkeretléceket és kisbútorokat exportáltak, a valóságban a kapitalista piacokra kivitt termékek nem voltak számottevőek. Később a vállalat maga is megjegyzi, hogy az 1964-73 közötti export alig több, mint 10%-a az össz termelésnek, kb 130 millió Ft. A kiemelkedőbb évek főleg a kiállításokat jelzik. Ezek a kiállítások különös exporttevékenységnek bizonyultak, hisz a munkások jó ideig külföldön tartózkodtak az előállításuk során. Ilyen volt az 1969-70-ben elkészített KGST-palota belsőépítészeti feladataiban való részvétel.⁷³

⁷² A Fővárosi Faipari és Kiállítás Kivitelező Vállalat 25 éve

⁷³ A Fővárosi Faipari és Kiállítás Kivitelező Vállalat 25 éve

Az 1960-as években a képkeretgyár karnisokat és keretléceket gyártott. A keretléceket megkülönböztették, hogy exportra vagy belföldre szánják őket. A következő kategóriákat különböztették meg: sarokdíszes keretek exportra, sarokdíszes keretek belföldre, egyszer díszített keretléc, kétszer díszített keretléc és díszítés nélküli keretlécek. Változás a korábbi kínálatukhoz képest, hogy a különböző keretfajták száma lecsökkent, viszont a sablon méretek száma megnőtt egy kategórián belül. Megnőtt a térképlécek és egyéb igen egyszerű keretlécek száma és eltűntek az igazán cirádás "burzsoá" keretek. Természetesen megtartottak néhányat a régi, látványos keretekből, csak sokkal olcsóbb kivitelezésben. Így például a mellékletben található Blondell keret. Az exportra gyártott kereteket célzottan a külföldi felvevőpiac igényei szerint tervezték, vagy legalábbis így gondolták, és ezen keretek nagy része nem is került Magyarországon forgalomba. Az értékesítésben is máshogy jártak el, mint korábban a Hoffmann család. A gyár nem foglalkozott többet a végfelhasználókkal történő személyes kapcsolattal, hanem teljesen ráállt a kiskereskedőkön keresztüli értékesítésre.⁷⁴

Mindezen változások mutatják, hogy az új szocialista vezetés semmiben nem követte a Hoffmann család vállalatvezetési filozófiáját, hanem egy mesterséges kínálatot alakított ki, mely végül hozzájárult a gyár teljes megszűnéséhez.

⁷⁴ FFKKV Technológiai osztálya: Képkeret gyártmányok és függönytartók gyártástechnológiája (1965)

5. Konklúzió

A dolgozatomban megpróbáltam bemutatni a Hoffmann Ferencz Képkerekesedés és Képkeretgyár 89 éves történetét. Bár az adatok szórványos jellegéből adódóan akadtak nehézségeim, mégis úgy érzem, hogy ha nem is teljeskörű, de egy áttekintésnek megfelelő részletességű munkát sikerült kiadnom a kezeim közül.

A korábbi fejezetekben ismertetett vállalkozás tipikus példája lehetett ezen korszak sikeres magyar családi vállalkozásainak. Ha fel kellene rajzolnom az életpályáját, igen egyszerű dolgom lenne.

Az 1880-as évektől kezdve egy erős növekedés figyelhető meg, ami egészen az 1920-as évekig tartott, mikor is a cég az "érett" szakaszába lépett. Ez az időszak kiemelt jelentőséggel bír, mivel ekkor alakították ki a családi és üzleti stratégiát, és szintén ekkor alakult ki a vállalati kultúra és vezetési stílus, mely a cég későbbi sikerét garantálta.

A két világháború közötti időszakra beértek a korábbi tervek és az addig befektett idő, energia és pénz megtérült. A vállalat stabil pénzügyi háttérrel rendelkezett és ha nem is könnyedén, de nagyobb fennakadások nélkül vészelte át a különböző megpróbáltatásokat.

Az 1949-től kezdődő időszakban indult el a cég pályájának lefelé ívelése. Egyre nagyobb vállalatokba olvasztották be, majd végül teljesen megszüntették. Bármit is mondjanak a hivatalos érvelésben, ez egy meglehetősen tudatos leépítésnek tűnik. A képkeretipar már a kezdetekben hátrányos helyzetből indult az új vezetés támogatásáért, lévén, hogy könnyűiparról van szó, ráadásul ezen belül is nem tartozik a létfontosságúak közé. Ruha, szék vagy ágy nélkül nehéz létezni, ámde a képkerekek nélkül már nem lehetetlen. E tárgyak a kultúra részét képezték és a lakás belterének dekorációját szolgálták, ami valószínűleg egy mellékes szempont lehetett a gazdasági tervek előkészítésénél. És ha mindez nem lenne elég, a képkerekek magukkal hordoztak egy bizonyos rangot, mintegy státuszszimbólumként is funkcionáltak. Ez a tény is szerepet játszhatott a cég megszűnésében, de a kínálat megváltozásában biztosan. Természetesen semmi sem garantálja, hogy ha nem államosítják, tovább fejlődött volna, azonban elég valószínű, hogy jobb esélyekkel indult volna.

A dolgozat elején feltettem a kérdést, hogy vajon mik lehettek azok az elemek, melyek a vállalat sikeréhez vezettek, milyen külső feltételek érvényesültek és ők hogyan reagáltak azokra. A korábbi fejezetek alapján kijelenthetem, hogy több feltétel közös érvényesülése

hozta meg a sikert, azonban a Hoffmann család üzleti tehetsége is jelentős szerepet játszott benne.

Először is a kereslet változása nagy lehetőségeket hozott a képkeretipar számára. Az alapító, Hoffmann Ferenc ezt időben felismerte és tökéletesen alkalmazkodott hozzá. Sőt, a jövőbeli kereslet növekedését is előre látta és stratégiát alakított ki ennek a lehetőségnek a kiaknázására. Ez az alkalmazkodási képesség és előrelátás a későbbiekben is jellemezte a család tagjait.

Ez a jövőbe látás készítette arra a családot, hogy kockázatot vállaljon és hatalmas befektetésekbe kezdjen. Gondos tervezéssel felépítették a stratégiát több tíz évre előre és célirányosan hajtották végre a befektetéseket. Ez a kockázatvállalás az üzleti tervvel párosulva sikeresen indította el a vállalkozást a fejlődés útján.

Én fontos tényezőnek tartom a család összetartását is. Az cég működése folyamán soha nem adták jelét széthúzásnak, mindig a leglogikusabb lépést megtéve együtt dolgoztak a cél érdekében.

A gyár sikerének indokai között feltétlenül meg kell említenem a vezetés minőségét, emberi oldalát. Bár az idősebb Hoffmann Ferencről ilyen információ nincsen, az ifjabbról mind alkalmazottai, mind üzleti partnerei, sőt vetélytársai is a legnagyobb elismeréssel nyilatkoztak. Viselkedésében közvetlen és emberi, a munkásokat egyenrangú félként kezelő karizmatikus egyéniségként írták le a források, aki sosem vonta ki magát a nehéz munka alól. Ez a hozzáállás és karakteres személyiség nagyban hozzájárulhatott a cég felemelkedéséhez. Nyilvánvaló, hogy egy vállalat gerincét az ott dolgozó emberek alkotják és a legmodernebb gépek mit sem érnek, ha ezeket az embereket nem sikerül a vezetésnek maga mellé állítani. Hoffmann Ferenc személye a lehető legnagyobb lojalitást váltotta ki a munkásaiból. Többen – a vállalaton kívül és belül - állították, hogy egy életre lekötözte őket és bármikor, bármilyen körülmények között hajlandóak kiállni mellette. Ezek a kapcsolatok és érzelmek bizonyára a munka minőségén is meglátszottak. Ezt egészítette ki a legalább ennyire jól felépített kapcsolati háló, melynek hála Hoffmann Ferenc bárhol tudott támogatót találni.

Végül pedig minden bizonnyal egy kis szerencse is kellett a sikerhez, de az eddigiek arra engednek következtetni, hogy ez játszotta a legkisebb szerepet benne.

Ezek azok a faktorok, amik a legerősebben kidomborodtak a család és a gyár közös élete folyamán. Természetesen ezzel még nem tekintem a Hoffmann Ferencz Képkereskedés és

Képkeretgyár történetét teljesnek. Elképzelhető, hogy még vannak fellelhető források a vállalattal kapcsolatban. Budapesti székhelyű cég lévén én a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban, az Országos Széchényi Könyvtárban és a Budapesti Fővárosi Levéltárban kutattam, de lehetségesnek tartom, hogy más levéltárakban is van anyag a gyárról, sőt akár külföldiekben is, mivel jelentős külföldi kapcsolatokkal rendelkezett. Ha végigmennénk ezen a kapcsolati hálón, mind belföldön és külföldön - már sokkal részletesebb képet kapnánk. Ennek fényében lehetőséget érzek a további kutatások folytatására, mely alá tudná támasztani (vagy megcáfolni) az ebben a dolgozatban csupán feltételezésként vagy következtetésként megjelenő gondolatokat és be tudné tölteni a még üres lyukakat.

Források

Hivatkozott irodalom

A Fővárosi Faipari és Kiállítás Kivitelező Vállalat 25 éve (1974), monográfia
Felelős Kiadó: dr. Ludányi Lajos

Benda Gyula (2006): Kézművesek és gazdák vagyona Zalaegerszegen (1762-1850)

Klement Judit (2000): Gizella Gőzmalom Rt. *Korall 2000. Tél*

Losos, L.(2009): Aranyozás és polikróma 6-16 o.

Magyarország a XX. században II kötet. Az emberi tényező 527-529. oldal

Főszerk. Kollega: Tarsoly István. Szekszárd: Babits. 1996–2000.

Elérhető: <http://mek.oszk.hu/02100/02185/html/324.html>

Marton Ádám: Infláció, fogyasztói árak Magyarországon a második világháború után I.
(1945-1968) Statisztikai Szemle, 90. évfolyam 5. Szám 2012

Tóth Zoltán (1989): Szekszárd társadalma a századfordulón. Budapest

Levéltári források

Budapest Fővárosi Levéltár (BFL)

VII. 151 Rupp Zsigmond közjegyző iratai 1897/0336

Budapest Fővárosi Levéltár (BFL)

VII. 170 Jeszenszky Danó közjegyző iratai 1895/1167

Budapest Fővárosi Levéltár (BFL)

VII. 170 Jeszenszky Danó közjegyző iratai 1896/1222

Budapest Fővárosi Levéltár (BFL)

VII. 170 Jeszenszky Danó közjegyző iratai 1896/1252

Budapest Fővárosi Levéltár (BFL)

VII. 176 Stamberger Ferenc közjegyző iratai 1902/0519

Budapest Fővárosi Levéltár (BFL)

VII. 184 Weinmann Fülöp közjegyző iratai 1894/1771

Budapest Fővárosi Levéltár (BFL)

VII. 184 Weinmann Fülöp közjegyző iratai 1894/1772

Budapest Fővárosi Levéltár (BFL)

VII.184 Weinmann Fülöp közjegyző iratai 1896/1136

Budapest Fővárosi Levéltár (BFL)
VII.184 Weinmann Fülöp közjegyző iratai 1897/1178

Budapest Fővárosi Levéltár (BFL)
VII. 184 Weinmann Fülöp közjegyző iratai 1898/1114

Budapest Fővárosi Levéltár (BFL)
VII.186 Schilling Rudolf közjegyző iratai 1899/1772

Budapest Fővárosi Levéltár (BFL)
VII.216 Jeszenszky István közjegyző iratai 1903/0482

Budapest Fővárosi Levéltár (BFL)
VII.216 Jeszenszky István közjegyző iratai 1903/0483

Budapest Fővárosi Levéltár (BFL)
VII.216 Jeszenszky István közjegyző iratai 1903/0484

Budapest Fővárosi Levéltár (BFL)
VII. 193 Charmant Oszkár közjegyző iratai 1905/1046

Budapest Fővárosi Levéltár (BFL)
VII. 193 Charmant Oszkár közjegyző iratai 1907/513

Budapest Fővárosi Levéltár (BFL)
VII. 193 Charmant Oszkár közjegyző iratai 1908/1281

Budapest Fővárosi Levéltár (BFL)
VII. 2c Polgári perek 1909-I.0027

Budapest Fővárosi Levéltár (BFL)
VII.2.e Cégbíróági iratok Hoffmann Ferencz cég Cg. 1896/349

Budapest Fővárosi Levéltár (BFL)
XVII.a Büntetőügyek 17305/1946

Budapest Fővárosi Levéltár (BFL)
XXV. 1.b. Igazolásfellebbezési iratok 654/1947

Budapest Fővárosi Levéltár (BFL)
XXV. 2.b. Budapesti Népügyészség, büntető iratok 2015/1947

Budapesti Fővárosi Levéltár (BFL)
Budapest közigazgatási térképsorozata 1895. *Részlet*

Irattári források

Hoffmann Ferenc Képkereskedő képkeret és keretlécgyára keretléc árjegyzéke 1933.
Országos Széchényi Könyvtár, Kisnyomtatványtár

A Szerző tulajdonában

Fischler Képkeretgyár árlapja 1927. (a szerző tulajdonában)

A Hoffmann Ferencz Képkereskedés és Képkeretgyár értékesítési prospektusa és árjegyzékkatalógusa (részletes képjegyzék a 30-as évekből, a szerző tulajdonában)

Családi fotók

Interjú

Interjú M. Józseffel, a Hoffmann Ferencz Képkereskedés és Képkeretgyár korábbi dolgozójával 2014. február 23-án és március 1-én, készítette a szerző. (a szerző tulajdonában)

